

Claus Zittel  
 THEATRUM PHILOSOPHICUM. DESCARTES  
 UND DIE ROLLE ÄSTHETISCHER FORMEN IN  
 DER WISSENSCHAFT

Berlin (Akademie Verlag) 2009, 431 str.

Ve filosofii – a zajisté v téměř každém vědním oboru – neexistuje stanovisko, proti kterému by neexistovala stanoviska protikladná. Snad proti každé tezi lze věcně podloženě a logicky správně vznést antitezi. Badatelský provoz se tím donekonečna živí, produkují se publikace, provozuje se konferenční turistika, zaplňují se databáze výstupů vědeckého bádání, přeskupují se finanční prostředky na podporu vědeckého výzkumu. Věda žije pluralitní diskusí. Věda je diskusí, je pluralitou.

Ovšem jen málokterý autor je tak jednoznačně přijímán a konsensuálně hodnocen jako René Descartes (1596–1650). Je mu přičítán zrod novověkého racionalismu, jehož pilířem je negativní hodnocení smyslové zkušenosti, dále proměna pojetí člověka v introspektivní subjekt na rovině ducha a v mašinu údů (*machina membrorum*) na rovině tělesnosti, matematizace a mechanizace pojetí přírody a života vůbec, ustanovení významu předmětnosti a posílení důrazu na představování jakožto klíčovou kognitivní funkci při zajišťování pravdy pojaté jakožto jistota. Toto klíše či obraz se zdá být všeobecně sdílenou pravdou, o níž se téměř nepochybuje.

A přesně to činí ve své knize Claus Zittel, který si předsevzal korigovat běžný obraz, jenž máme o myšlení René Descarta. Zittel si ve své sice opulentně až marnotratně vybavené, avšak typografickými a jazykovými chybami se hemžící knize všimá faktu, že onen obraz je vytvořen na základě neadekvátní ediční praxe Descartových spisů, které v původním znění, tzn. v prvoedicích, z 90 procent obsahují obrazovou dokumentaci a jejichž texty nejsou ničím jiným než popisem zobrazovaného. Jenže pozdější edice, *nota bene* autoritativní edice Descartových sebraných spisů péčí pánů Adama a Tanneryho, tuto skutečnost buď ignorují a obrázky vypouštějí, nebo s nimi zacházejí s hrubou svévolí, tzn. neotiskují je na původním místě, neopakují je v textu, různě je upravují či jinak deformují, a zbavují je tak jejich významu, který jim Descartes přikládá. Neadekvátní ediční praxe vedla pak k tomu, že z Descartova díla se čte pouhá desetina, která není zatížena protivným dědictvím obrazové dokumentace, a to *Meditace o první filosofii*, první část *Principů filosofie* a úvod ke korpusu textů známý jako *Rozprava o metodě*. Na základě těchto spisů je pak reduktivně interpretován i další „kanonický“ spis *Pravidla pro vedení rozumu* a vůbec celé Descartovo myšlení.

Zittel je členem mezioborového výzkumného týmu při Goetheho universitě ve Frankfurtu nad Mohanem, jenž se věnuje dnes tolik oblíbenému ranému novověku. Metodický a hermeneutický klíč pro práci tohoto týmu je pojetí „vědomostní kultury“ či „kultury vědění“ (něm. *die Wissenskultur*), které má nahradit dosavadní

módní výkladový princip „konstelací“, jenž před více než dvaceti lety zavedl Dieter Heinrich. Pojetí *Wissenskultur* chce určovat epistemické praktiky, které formovaly raně novověký obraz světa, tzn. jaká byla praxe vytváření, nabývání, zkoušení, řazení, předvádění, etablování a tradování vědění a poznatků. *Wissenskultur* tím pádem chce fungovat jakožto zprostředkující koncept mezi tradičním epistemickým bádáním o vědění a zkoumáním čistě kulturněteoretickými a sociologickými (19).<sup>1</sup>

Na základě tohoto konceptuálního a metodologického vymezení se Zittel obrací k estetické stránce raně novověkého, povýtce barokního pojetí získávání, zkoušení, prezentování a předávání poznatků, jež je u Descarta plně při díle. Estetizace myslitelské zkušenosti je dalším konjunkturálním „metodologickým“ nešvarem, který se plevelně rozmáhá v současném západoevropském bádání. Ovšem v případě Zittelova genetického výkladu Descartových spisů, které představuje a interpretuje chronologicky, je estetická zkušenost klíčovým argumentem pro praxi, styl a způsob prezentování a přenos poznatků vůbec. Zittel to dokumentuje srovnáním s dobovými medicínskými pojednáními, na jehož základě může přisoudit obrazu primární argumentační a přesvědčovací funkci v barokní „odborné“ literatuře. Zittel rozkrývá specifika barokní zobrazovací praxe, učí čtenáře tyto obrazy správně číst, což podle něho chtěl právě i Descartes – naučit svého čtenáře *správně*

*vidět, a potud* správně myslet. Tak může Zittel postupně zrekonstruovat a představit Descartovu promyšlenou přesvědčovací strategii založenou na ustavičné přítomnosti obrazů v textu a na odkazování k nim.

Za zcela klíčovou považuje Zittel v případě rozhodnutí o budoucím osudu kartesianismu diskuzi o ilustracích k Descartově posthumnímu spisu *Traité de l'homme (Pojednání o člověku)* mezi Florentio Schuylem a editorem textu Claudem Clerseliem, jehož výběr ilustrací od Gerarda van Gutschoven a Louis de La Forge pak zvítězil a určil ráz tohoto díla klíčového nejen pro novověkou anatomii a antropologii, ale především pro pojetí kartesianismu vůbec. Srovnáním obou sad vyobrazení a jejich poměru k Descartově textu dospívá k závěru, že redukcionistická představa kartesiánského člověka jakožto stroje–mašiny je postkartesiány zkonstruovaná ikonografická idea–fikce, jež zjednodušuje a desinterpretuje Descartův text (316).

Zittelův text povýtce diskutuje s autoritativními výklady Descartových úvah týkajících se anatomie, embryologie, kosmologie, meteorologie, dioptriky a dalších problémů tzv. přírodní filosofie. Chce dosáhnout toho, aby bylo zřejmé, že vědění vzniká skrze specifickou praxi a díky ní a že tato praxe je též (či především?) estetickým procesem. Zittel vede svůj výklad k tezi, že vědění nejprve vzniká v rozvrhu obrysových kontur daného tematického pole a prostřednictvím estetické koncepce vstupu do něho a pohybování se v něm. Estetické formy mají mít přinejmenším v kontextu barokního myšlení René Descarta

<sup>1</sup> Čísla v závorkách odkazují na stránky recenzovaného textu.

fundamentální orientační a hermeneutickou funkci, jež zásadním způsobem ovlivňuje charakter a obsah vědění, zejména však jeho dodatečnou recepci. Jestliže si tento fakt neuvědomíme,

nemůžeme být *vůbec* schopni jakýkoliv barokní, ale především Descartův text správně *přečíst*.

*Aleš Novák*